

ikke må fjernes, når de rummer minder om bekendte mænd o. s. v., kan være meget godt og må naturligvis efterleves. Men også en »Jens Vejmand«s frønnede bræt eller skæve trækors, halvtredsernes grottesten og romantikens obelisker eller knækkede søjler taler et stærkt sprog, og de bør bevares, selvom de ikke er sat som minder over folk, der nævnes i Danmarkshistorien eller et andet værk, hvor de berømtes navne er fæstnet. Den kloge og dygtige kirkegårdsmand vil forstå at samle sådanne gravmæler fremfor at gøre dem i penge, og han beriger sit sogn og sin bys kulturminder derved.

Service på vore kirkegårde

Kirkegårdsinspektør H. D. Ørsted-Hansen

Ordet *service* kan næppe oversættes til et dansk ord, der i sig selv rummer det, vi forstår ved begrebet. Det er derfor gået med ordet *service* som med adskillige andre fremmedord, der ganske kort siger det, vi på dansk behøver flere ord for at udtrykke, de glider ind i vort sprog, de ses jævnligt på tryk, høres i daglig tale, og enhver kender ordets mening.

Begrebet *service* kender vi, — eller vi savner det — i forretningsverdenen, hvor det i krigsårene næsten blev udryddet. Adskillige unge under krigen uddannede forretningsmænd har desværre aldrig lært betydningen af dets anvendelse i praksis.

Nu er vore kirkegårde jo ikke forretninger i egentlig forstand, men således som de administreres er der alligevel mange steder knyttet betydelige forretningsmæssige interesser til deres drift.

Dels af den grund, men måske i højere grad fordi vi, der har med kirkegårdes drift at gøre, er publikums tjenere på en noget anden måde end forretningsmanden, har vi ikke alene forretningsmæssig interesse i, men simpel pligt til at yde de mennesker, der har ærinde på vore kirkegårde og kontorer, den videst mulige *service*.

Der hersker ikke tvivl om, at man i den henseende er nået vidt mange steder, men visse oplevelser har vist mig, at der også findes kirkegårde, hvor man tilsyneladende kun har periferisk kendskab til

det omhandlede begreb akkurat som den under krigen uddannede forretningsmand.

Det kunne måske derfor være nyttigt at undersøge, på hvilke områder vi i den henseende bl. a. kan sætte ind.

»Som herren er, så følge hans svende«, siger et gammelt ord, og det er indlysende, at kirkegårdslederens eget eksempel og hans interesse for sagen har den allerstørste betydning. Han må være til at få i tale såvel inde som ude. Er han af den brøsig og selvbevidste type, har han pligt til overfor publikum at båndlægge sit temperament, og han må endvidere lære sine folk fra den ældste til den yngste at optræde høfligt og hjælpsomt overfor alle, som henvender sig til dem.

Den, der har prøvet på en fremmed kirkegård at finde en forlængst afdøds gravsted, ved, hvor vanskelig en sådan opgave kan være. Man opgiver og må ty til kontoret om hjælp. Selv om den søgende kun er i stand til at give ufyldstgørende oplysninger, bør man ikke fra kontorets side sky nogen ulejlighed for at finde frem til gravstedets beliggenhed. Er det endelig fundet, noteres dets betegnelse, afd., gravgård og nr. og udvises på kirkegårdens kort. Nu må man huske, at ikke alle har forstand på at se på et kort, og mange er helt ude af stand til at sammenholde det med selve kirkegården, så det bør være en selvfølge, at den pågældende ved henvendelse på kirkegården ikke blot vises »i den retning«, men at en af kirkegårdens folk viser frem til det efterspurgte gravsted. Det er en ringe ulejlighed for den lokalkendte, men en *service*, som avler taknemlighed og bør kunne forekomme på alle kirkegårde, store som små. —

Det er vist almindeligt ved alle større kirkegårde, at man sender girokort ud om foråret, så publikum kan indsende betaling for renholdelse, grandækning, forårsblomster, sommerblomster o. s. v. Men da en giro undertiden opfattes som en regning eller opkrævning, er det klogt at lade girokortet påtrykke: »Hermed tilbydes for året 19 . . . Renholdelse o. s. v.« Alle priser anføres, og modtageren har da blot at overstrege det ikke ønskede og sende beløbet.

Dette system kan føres et skridt videre, idet man lader trykke andre girokort med teksten: »Tilbud! — Ved inspektion af

kirkegårdens gravsteder ses det, at Deres gravsted trænger til følgende: muld, gødning, perlesten, omplantning o. s. v. — Ved indbetaling af beløbet vil arbejdet blive udført snarest belejligt«. Disse girokort kan anvendes når som helst sammen igennem og er tænkt som en service overfor mennesker, der bor langt borte og andre, der måske ikke selv har blik for, hvad der tiltrænges.

Fremsendelse af sådanne giro opfattes af enkelte som lovlig smart og paatrængende, men de modtages dog nok af de fleste i taknemlighed for den omsorg, der vises de enkelte gravsteder og er under alle omstændigheder gavnlige for kirkegårdens økonomi.

At der på kirkegården findes vandkander formålstjenligt anbragt og til gratis afbenyttelse for publikum, er en service, der er så udbredt, at den vel betragtes som en selvfølge. Og skorter det her og der på antallet af vandkummer eller -haner til almindeligt brug, så bør der på ingen kirkegård være mangel på siddepladser. Også disse må være formålstjenligt anbragt og fordelt over kirkegården på rimelig måde. Det er ikke noget større økonomisk problem, og der er ikke nogen undskyldning for denne mangel på service overfor ældre og gamle, der har deres gang på kirkegården.

Kirkegårdene påtager sig bl. a. renholdelse og klipning af gravsteder, og på gamle afdelinger, hvor hække og indhegning er forskellige, er det ligetil, men i afdelinger, hvor måske både ryg-, side- og forhæk er stedsegrøn, er det jo uheldigt, hvis kirkegården kun har 80 pct. af gravstederne til vedligeholdelse. Når klippe-tiden kommer, bliver der et kedeligt stop i den klippede række. Her i Holbæk klipper vi derfor ganske simpelt baghæk og forhæk med på de gravsteder, der ikke betaler herfor. Det er for os en ringe udgift, men æstetisk tilfredsstillende og en service overfor de (flere og flere), der ikke blot ser på deres eget, men på kirkegården som helhed.

Alle kirkegårdsfolk kender det syn, der møder dem, når forårsvarmen sætter ind og jager frosten på flugt, så jorden i gravene synker sammen, først og fremmest i de nye grave; men også i grave, der har ligget i en menneskealder, kan jorden pludselig synke sammen i alendybe hul-

ler eller sænkninger. Sådanne grave virker overordentligt forstemmende på den, der passerer dem, — naturligvis i særlig grad på pårørende til den i graven hvilende.

Fremgangsmåden i denne situation er noget forskellig. Her har vi taget det standpunkt, at alle sunkne grave uden hensyn af nogen art omgående rettes op. Regning sendes derefter til skødehaveren; men har vi ingen adresse, eller reageres der ikke for regning på noget, som jo ingen har bestilt, lader vi det være, hvad det er: en service overfor kirkegårdens publikum som helhed.

Hvorledes der gås frem overfor begrebet »forsømte grave«, er tidligere berettet (VK XVI side 94 og XVII side 104). Næsten alle steder fjerner man i sidste instans alt på graven værende, planter maaske en busk og holder graven ren til fredningstidens ophør. Men er der egentlig nogen rimelig grund til at fjerne mindesmærket, for ikke at tale om juridisk hjemmel? Det kan dog ikke kaste ugræsfrø og vel næppe heller være til større mispryd for kirkegården, end da det blev opstillet (jevnf. pag. 126). Det må da synes rimeligt og også en form for service, om man lader stenen blive på sin plads fredningstiden ud. Om nogle skulle formaste sig til at lægge en blomst i ny og næ ved stenen, var vel ingen skade sket. Kun ved plantning af diverse blomster må man gøre sig hård og omgående fjerne sådanne, da pasningen naturligvis skal være lettest mulig.

Måske vil en og anden kirkegårdsleder mene, at alle disse ting eller dog nogle af dem betyder udgifter, som han ikke er særlig interesseret i at afholde, fordi pengene ikke kommer igen. Men service under enhver form er for kirkegården, hvad reklame er for forretningsmanden. Jo mere der fra kirkegårdsledelsens side gøres for at skabe en tiltalende og velholdt kirkegård, des mere lyst får gravstedbrugeren til selv at ofre noget for at få sin lille enhed til at blive et smukt led i en smuk helhed.

Vi har på hver eneste kirkegård i landet i udstrakt grad brug for service, for så vidt vi i dette ord foruden den direkte oversættelse til tjeneste lægger en blanding af begreberne hjælpsomhed, hensynsfuldhed og forståelse.